

SURXONDARYO VILOYATIDA "AFG'ON SHAMOLI" TA'SIRIDAGI EKOLOGIK MUAMMOLAR

O.A.Niyozova

Termiz davlat universiteti

So'nggi yillarda butun dunyo bo'ylab ko'p qavatli uylarning qurilishi va transport vositalaridan foydalanishning ortganligi tufayli antropogen chang (insonlar ishtirokida hosil bo'lgan chang) emissiyasi ortib bormoqda. Bunday changlarning ta'siri natijasida global miqyosda shahar havosining ifloslanishi to'liq aniqlanmagan. [1]. Hozirgi kunda ayrim Osiyo davlatlarida chang bo'roni hodisalarining orqaga yo'nalishlari Koreyadagi to'rtta vakillik stantsiyalarida gibrid yagona zarracha Lagrangian integral traektoriyasi yordamida hisoblab chiqilgan. 2003-yil yanvaridan 2015-yil avgustigacha jami 743 ta hodisasi va ular bilan bog'liq bo'lgan 2229 ta (har bir osiyo chang bo'roni hodisasi uchun 1000, 1500 va 2000 m balandlikdagi balandliklarning oxiri) 2003-yil yanvaridan 2015-yil avgustigacha kuzatilgan. Bundan tashqari, havoda PM10 changining kuchli konsentratsiyasi shimoli-g'arbdan bo'lishi tendentsiyasi mavjudligi ko'rsatilgan. Olimlar Osiyo chang bo'roni hodisalari bo'lgan kunlar soni va PM10 chang havosi konsentratsiyasi o'rtasida kuchli teskari korrelyatsiyani aniqlashgan, bu vaqt o'tishi bilan yig'ilgan PM10 chiqindilarining umumiy miqdori ancha barqaror ekanligini ko'rsatgan. Agar shunday bo'lsa, nisbatan qisqaroq transport masofalari va Shandun yarim orolidan ko'proq kontinental chang o'tishi qisqaroq transport yo'lida, lekin kuchliroq konsentratsiyada kamroq PM10 hosil qilgan [9].

Shuningdek, Surxondaryo viloyatida "Afg'on shamoli" ta'sirida changlarning havoga ko'tarilishi oqibatida quyidagi muammolar vujudga kelmoqda. Jumladan:

-hududning ekologik xolati buzilib, iqlim salbiy tomonga o'zgarib bormoqda; Chang ko'tarilishi kamida 12 soatdan 24 soatgacha ayrim vaqtlarda bundan ham ko'proq vaqt davom etishi atmosfera havosining buzilishi oqibatida, odamlarning nafas olishiga qiyinlashadi, o'z navbatida issiq oqimining ko'tarilishiga sabab bo'ladi [3,4]. "Afg'on shamoli" salbiy oqibatlari o'simlik va hayvonot dunyosiga jiddiy zarar yetkazmoqda.

Biz tadqiqot ishimizda "Afg'on shamoli" ta'sirida Termiz shahri, Termiz tumani, Angor va Jarqo'rg'on tumanlaridagi qishloq xo'jaligi ekinlari ekilgan yerlarda sho'rlanishlar

kuchayib, hosildorlikka salbiy ta'sir qilishi, qishloq xo'jaligi ekinlarining hosildorligining pasayishiga sabab bo'lishini o'rgandik. Ushbu sabablarni oldini olish maqsadida turli tahlillarni amalga oshirdik. O'tkazilgan tahlillar asosan, Termiz shahari va Termiz tumanida 20 dan ortiq belgilangan nuqtalarida, mavsumiy hamda kunning turli vaqt oralig'ida atmosfera havosidagi chang, bosim, namlik, gaz va xavo haroratining miqdorlari o'rganildi va quyidagicha xulosalar qilindi.

Shular jumlasiga turli mikrondagi chang zarralari va zararli gazlar o'rganilib, Havoda mavjud bo'lishi mumkin bo'lgan miqdori 0.0035 mg/m^3 dan 0.6 mg/m^3 gacha bo'lib, Tahlil natijalariga ko'ra aniqlangan konsentratsiya $0,0009 \text{ mg/m}^3$ dan 2.0 mg/m^3 gacha miqdorda havomiz ifloslanib, o'lchashlar olib borilgan turli nuqtalarda 1.04 martadan 166.7 martagacha ruxsat etilgan me'yordan ortiq ekanligi aniqlandi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Xia W. et al. Double trouble of air pollution by anthropogenic dust //Environmental Science & Technology. – 2021. – T. 56. – №. 2. – S. 761-769.
2. Ha R., Baatar A., Yu Y. Identification of atmospheric transport and dispersion of Asian dust storms //Natural Hazards and Earth System Sciences. – 2017. – T. 17. – №. 8. – S. 1425-1435.
3. Boykabulov A. M. SURXONDARYO VILOYATI ATMOSFERA HAVOSIDAGI CHANGLAR VA ULARNING MIQDORI, TARKIBI HAMDA INSON SALOMATLIGIGA TASIRI //SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH. – 2023. – T. 2. – №. 16. – S. 9-11.
4. Ниёзова О. А. и др. Изучение состава атмосферного воздуха физическими методами в целях охраны окружающей среды Сурхандарьинской области //Universum: химия и биология. – 2023. – №. 12-1 (114). – С. 49-55.